

TUR232 ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ GRAMERİ

(3. HAFTA)

B. 2. Beylikler Dönemi Türkçesi

Anadolu'nun siyasi tarihinde Selçuklu devletinin yıkılmasından Osmanlı devletinin imparatorluk hâline gelmesine kadar geçen döneme *Beylikler Dönemi Türkçesi* denilir. 13. yüzyılın sonu ile 15. yüzyılın başlarına kadar uzanan bu dönemde Türk dili, Selçuklu döneminin devamı olarak artık Eski Türkçenin izlerinden arınmış müstakil bir yazı dili olma konumuna geçmiştir. Bu geçişte özellikle Anadolu beyliklerinin önemi ve etkisi çok büyüktür.

Selçuklu döneminde Arapça ve Farsçanın etkisine rağmen yazı dili olarak varlığını bir ölçüde hissettiren Türkçe, beylikler devrinde ön plana geçmiş ve gelişmiş bir yazı dili olarak genel anlamda kuruluşunu bu devirde sağlamıştır. Bu yüzden Eski Anadolu Türkçesi için ayrı bir önem taşımaktadır.

Beylikler devrinde Selçuklu döneminin aksine eser bolluğu yaşanmış, çok sayıda telif ve tercüme niteliğinde eserler hemen her beyliğin sınırlarında verilmiştir. Beylerin kendileri de bu gelişmeye özellikle destek vermişlerdir (Şahin 2014: 24).

GÜLŞEHRÎ

Hayatı hakkında çok az bilgi vardır. 13. yüzyıl sonlarına doğru Sultan Veled'in isteği üzerine Kırşehir'de kurduğu tekke de Mevlevi tarikatını tanıtır yaymaya başlamıştır. Ahi Evran'ın dervişlerinden olan Gülşehri, daha çok Mevlana etkisinde kalmış, bu nedenle de Mevlevi olabileceği ileri sürülmüştür. İslami ilimlerin yanı sıra matematik, mantık ve felsefeyle uğraşmıştır.

Eserlerinden güçlü ve yetenekli bir şair olduğu çıkartılabilen Gülşehri, kendisinden önce gelen şairlerden daha sanatkarane bir üsluba sahip olduğunu göstermeyi ve hem kendi devrinde hem de 15. yüzyılda kendini kabul ettirmiş ve etkisini devam ettirmeyi başarmış bir şairdir.

Felek-name: Farsça olarak yazılmış bir mesnevidir. Konu tasavvufidir. Kur'an'dan ve Mevlana'nın Mesnevi'sinden yararlanılmıştır. İslam ve tasavvuf felsefesinin işlendiği eserde hayat ve ölüm üzerinde durulmuştur. Gülşehri bu eserini, o tarihlerde Anadolu'da hüküm süren İlhanlılar'dan Gazan Han'a sunmuştur. Bilinen tek nüshası Sadettin Kocatürk tarafından tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır.

- Sadettin Kocatürk, *Gülşehri ve Felek-name*, Ankara 1982.

Aruz Risalesi: Farsça olarak kaleme alınan on altı varaklık bir risaledir. Eserde çeşitli aruz kalıplarının terkip ve teşkilinden bahsedilmekte ve bunlarla ilgili örneklere yer verilmektedir. Kilisli Rifat tarafından tanıtılmıştır.

- Kilisli Muallim Rifat, *Ferheng-name-i Sadi Tercümesi*, Maarif Vekâleti Neşriyatı, İstanbul 1340-1342.

Mantıku't-tayr: İranlı şair Attar'ın aynı adlı eserinden genişletilerek hazırlanmış ve serbest olarak Türkçeye aktarılmış bir eserdir. Gülşehri, bu eseri 1317 yılında tamamlamıştır. Bu eser üzerine Müjgan Cunbur'un doktora çalışması vardır. Agah Sırrı Levend eserin bilinen en eski nüshası olan Raif Yelkenci nüshasını tıpkıbasım olarak yayımlamıştır.

- Müjgan Cunbur, *Gülşehri ve Mantıku't-tayr*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Ankara 1952.
- Agah Sırrı Levend, *Gülşehri Mantıku't-tayr - Tıpkıbasım*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1957.

ÂŞIK PAŞA

Âşık Paşa 14. yüzyıl Anadolu sahasında yetişmiş ünlü tasavvuf şairlerindedir. O da Gülşehri gibi 14. yüzyılın kültür merkezlerinden olan Kırşehir'dendir. Âşık Paşa hakkında kaynaklarda çeşitli bilgiler bulunmakla birlikte, bu bilgilerin doğruluğu incelenmeye muhtaç olup, çoğu biri ötekinden aktarma bilgilerdir.

Âşık Paşa'nın asıl adı kaynaklarda Ali olarak geçer; adını ise mutasavvıf yani "Hak aşığı" olduğu için aldığı söylenir, paşa da askerlikle ilgili bir rütbe olmayıp "ağabey, ileri

gelen kişi" tamlarına gelen "beşe, peşe" kelimelerinden bozmadır. Böylece paşanın, büyüklüğü, ululuğı gösteren bir kelime olup, sayğı-sevğı nişanesi olarak eski Türkçede kullanıldığı anlaşılıyor.

Âşık Paşa, eserleriyle Türkçenin Anadolu'da bir edebiyat dili olarak oluşumunda önemli bir rolü olmuştur ve bu, yazdığı řu şiirden çıkarılabilmektedir:

Kamu dilde var idi zabt u usul

Bunlara düşmüş idi cümle ukul

Türk diline kimesne bakmaz idi

Türklere her giz gönül akmaz idi

Âşık Paşa'nın en önemli eseri *Garib-name'dir*. Bunun dışında ise *Fakr-name*, *Vasf-ı hal*, *Hikâye*, *Kimya Risalesi* gibi eserler de kaleme almıştır.

Garip-name: Konusu bakımından dinî-tasavvufi ve ahlaki bir eserdir. Tasavvufu tanıtıcı ve öğretici bilgiler vermesinin yanı sıra, insan-ı kamil olmayı öğütleyen ahlaki, didaktik özelliğe sahiptir. Ayrıca, mesnevi 14. yüzyıl Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıması bakımından dil çalışmaları için önemlidir. Daha da önemlisi, Âşık Paşa 14. yüzyıl Anadolu'sunun siyasi ve ideolojik birliğinin sağlanmasında ve halkı eğitmekte anadilinin gücüne ve yararına inanmış bir aydındır. Bu nedenle *Garib-name'de* Türkçeye önem verilmesi gerektiğini belirtmiş ve eserini bilinçli olarak Türkçe yazmıştır. Kemal Yavuz, eser üzerine yaptığı çalışmada Âşık Paşa, dönemi, *Garip-name* ve nüshaları üzerinde ayrıntılı olarak bilgi vermiştir.

- Kemal Yavuz, Âşık Paşa, *Garib-name* I/I-I/II, II/I-II/II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

HOCA MESUD

14. yüzyılda yaşamış divan şairidir. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Kırşehirli ya da Germiyanlı olduğu sanılmaktadır. Eserlerinden İran edebiyatını yakından tanıdığı, Farsça ve Arapçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Firdevsî ve Sadi'den yaptığı tercümelemler bunu göstermektedir.

Süheyl ü Nevbahar ve Ferheng-name adlı eserlerini Farsçadan Türkçeye çevirmiştir. Bu çeviriler, Türk diline önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

ŞEYHOĞLU MUSTAFA

14. yüzyılda Germiyan bölgesinde yetişen şairlerin başında gelir. *Hurşîd-nâme*'de adının Mustafa olduğunu belirten ve *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ*'yı 1401 yılında yazdığı zaman 62 yaşında olduğunu açıkça söyleyen Şeyhoğlu, buna göre 1340 yılında doğmuştur. Şeyhoğlu'nun nerede, ne zaman öldüğü ve mezarının nerede bulunduğu da belli değildir. Abdülvâsî Çelebi'nin 1414 yılında yazdığı *Halîl-nâme*'de Şeyhoğlu Mustafa'dan da söz etmesinden hareketle şairin, 1414 yılına yakın bir zamanda öldüğü söylenebilir.

Şeyhoğlu Mustafa'nın, *Hurşid ü Ferahşad, Kenzü'l-kübera ve Mehekkü'l-ulema, Kabus-name, Marzuban-name Tercümesi* gibi eserleri vardır.

- Kemal Yavuz, *Şeyhoğlu Mustafa - Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1973.
- Zeynep Korkmaz, *Sadru'd-din Şeyhoğlu - Marzuban-name* (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1973.

KADI BURHANEDDİN

Kadı Burhaneddin, 1345 yılında Kayseri'de doğmuştur. Kadı Burhaneddin'in asıl adı Ahmed olup, babası Kayseri kadısı Şemseddin Mehmed'dir. 1365 yılında kadı olan Burhaneddin Ahmed, sülalenin Kayseri'de kadılık yapan en son ferdidir.

Kadı Burhaneddin, Oğuz Türkçesinin yanında Doğu Türkçesine de hakimdir. Şiirlerinde, eski Anadolu Türkçesiyle birlikte Azeri ve Doğu Türkçesinin özellikleri de görülür. Ancak, o dönemde Osmanlı Türkçesi ve Azeri Türkçesi henüz kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmamıştır. Farsça tamlamalara çok az da olsa şiirlerinde yer vermiştir.

Bilinen tek eseri *Divan'ıdır* ve tek nüshası Londra'dır.

Muharrem Ergin, “Kadı Burhaneddin Divanı Üzerine Bir Gramer Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 4/3, 1951, 287-327.

AHMEDİ

On dördüncü yüzyıl divan şiirinin asıl kurucusu ve üstadı sayılır. Gerek divan şiiri ve gerek mesnevi tarzında eserler veren şair, dinî konuları işlediği şiirlerinde, tasavvufa geniş yer vermiştir. Günlük hayatın diğer taraflarını konu alan şiirleri de vardır.

Ahmedi'nin; *Divan*, *İskender-name*, *Cemşid ü Hurşid* ve *Tervihü'l-ervah* gibi çok hacimli 14. yüzyıl için çok önemli eserleri vardır.

- Yaşar Akdoğan, *Ahmedi Divanı I-II: Tenkitli Metin ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul 1979.
- İsmail Ünver, *Ahmedi - İskender-name (İnceleme-Tıpkıbasım)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Mehmet Akalın, *Ahmedi - Cemşid ü Hurşid (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.